

ביאורים

כאן עובר הרמב"ם לעסוק ביסוד העשירי, ה'דיעה'. למי שמתבונן על העולם, לעיתים נראה כאילו הוא 'מתגלגל' מעצמו, ומתנהל לבד. דבר זה לא רק שגרם לאנשים מסוימים לכפור במציאות הבורא, אלא גם לגרום לכאלה שהאמינו במציאותו, לחשוב כאילו הקב"ה איננו יודע מה קורה בעולמו. הבנה שכזאת מראה על חיסרון בהבנת הקשר של הקב"ה לעולמו, או בהבנת גדלותו של הקב"ה, והיא עלולה למוטט את קיום המצוות של האדם, ואת ההנהגה המוסרית הנכונה.

כחלק מההכרה בכך שהקב"ה מנהל את עולמו, צריך האדם גם להאמין ביסוד האחד עשר - 'שכר ועונש'. ניתן לומר שהשכר והעונש הם חלק מהאמונה שהעולם מתנהל על פי אמת אלוהית, ולכן כהמשך לכך שיש להאמין שכל דבר נעשה בידיעת ה' וברצונו, עלינו גם להאמין כי האמת האלוהית תשפוט כל אדם על המקום שבו הוא נמצא ביחס לנדרש ממנו, ותגרום שיקרה לו מה שמתאים למקום אליו הוא הגיע. ולכן כל אדם יקבל שכר, שפסגתו העולם הבא, על מעשיו הטובים, וגמול שלילי, שפסגתו להיכרת מעולם זה, על מעשיו הרעים.

מכיוון שלמדנו שיש לעולם מנהיג היודע מה שקורה בו ומעמיד לפני העולם מטרות אליהן הוא רוצה שהעולם יגיע, עלינו להאמין ביסוד השנים עשר שאותו עולם יבוא בסופו של דבר ליעד שאותו הציב לו ריבונו של עולם, למציאות השלימה והאידיאלית שלו, ל'ימות המשיח', בהם עם ישראל יהיה בשיא תפארתו וישפיע ברכה ומידות טובות על העולם כולו. כל זה יהיה כשבראשו של עם ישראל יהיה אדם שהוא מובחר שבמובחרים, גדול וצדיק, משושלת המלוכה המיועדת לכך, שושלתו של דוד המלך - המשיח. ובנוסף לזה יזכו ישראל ליסוד השלשה עשר, הוא היסוד שעסק בו הרמב"ם לעיל, שהצדיקים יקומו לתחייה.

הרחבות

• השגחה על בעלי חיים

כי הוא יתעלה יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם. העיקר העשירי הוא האמונה שהקב"ה משגיח על בני האדם. במורה נבוכים מוסיף הרמב"ם ואומר שההשגחה הפרטית היא על בני האדם בלבד ולא על בעלי חיים או על דומם: "כי ההשגחה האלוהית אינה בעולם הזה השפל כלומר מתחת לגגל הירח אלא באישי מין האדם בלבד... אבל שאר בעלי החיים וכל שכן הצומח וזולתו... איני סבור כלל כי העלה הזה נשר בהשגחה בו, ולא שהעכביש הזה טרף הזבוב בגורת ה' וחפצו עתה על פרט זה... אלא כל זה לדעתי על פי המקרה המוחלט... לפי שלא מצאתי כלל לשון ספר נביא שמזכיר שיש לה' השגחה באיש מאישי בעלי החיים זולתי באישי האדם בלבד" [מורה נבוכים ג, ז]. לדעת הרמב"ם השגחה פרטית קיימת רק אצל בני האדם. אצל בעלי החיים קיימת השגחה על המין בכללו, אבל לא על כל פרט ופרט.

הבעש"ט, לעומת זאת, חידש שישנה השגחת ה' על כל דבר ודבר, מביצי כינים ועד קרני ראמים, בין אם מדובר בחי, בצומח או בדומם. בספר 'אמרי פנחס' המרכז את תורתו של ר' פנחס מקוריץ, מתלמידיו הקרובים של הבעש"ט, כתוב: "שאדם צריך להאמין שאפילו קש המונח על הארץ הוא בגזירת השי"ת שגור להיות מונח שם ואני שמעתי (תלמידו של ר' פנחס שכתב את הספר) כמדומה בזה הלשון שיש השגחה פרטית איך תהא מונחת עם הקצוות לכאן או לכאן" [בהוצאת 'מישור' תשמ"ח ע' קעט].

(להרחבה נוספת ראה בספר דרך ה' ב, ד)

שאלות לדין

עד כמה העיסוק בסוגיית 'שכר ועונש' צריך להעסיק אותנו? מהן התועלות הבאות מאותו עיסוק?

"תפח רוחן של מחשבי קיצין". מדוע? רק משום שאם יעבור זמן החישוב יבואו להתייאש מן הגאולה?

והיסוד העשירי - כי הוא יתעלה יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם •. לא כדעת מי שאמר: "עזב יי את הארץ" (יחזקאל ח יב), אלא כמו שפאנחס: "גדל העצה ורב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם" (ירמיה לב יט); ואמר: "וירא יי כי רבה רעת האדם בארץ" (בראשית ו ה); ופאנחס: "זעקת סדם ועמרה כי רבה" (שם יח ח) - זהו מורה על היסוד העשירי הזה.

והיסוד האחד עשר - כי הוא יתעלה נותן שכר למי שעושה מצוות התורה, ויעניש למי שעובר על אזהרותיה; וכי השכר היותר גדול - העולם הבא, והעניש היותר חזק - הנצח. וכבר אמרנו בזה הענין מה שסיפקי. והמקרא המורה על היסוד הזה - מה שפאנחס: "ועתה אם תשא חטאתם; ואם אין - מחניי נא מספרך" (שמות לב לב). והשיב לו השם יתברך: "מי אשר חטא לי אֶמְחֶנּוּ מִסֵּפֶרִי" (שם) - ראיה: שידע העובר והחוטא, לתת שכר - לזה, ועניש - לזה.

והיסוד השנים עשר - ימות המשיח - והוא: להאמין ולאמת ש'יבא, ולא יחשב שיתאחר. "אם יתמהמה - חפה לו" (חבקוק ב ג). ולא ישים לו זמן, ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו. והחכמים אומרים: "תפח רוחן של מחשבי קיצין" (סנהדרין צז ב). ושיאמין בו, שיהיה לו יתרון, ומעלה, וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם; ולגדלו ולאהבו ולהתפלל בשבילו, כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממושה רבנו, עליו השלום, עד מלאכי, עליו השלום. ומי שהסתפק בו, או נתמעט אצלו מעלתו - כפר בתורה שיעדה בו בפרוש בפרשת "בלעם" ופרשת "אתם נצבים". ומפלל יסוד זה - שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד. וכל החולק על המשפחה הזאת - כפר בשם יתברך ובדברי נביאיו.

והיסוד השלשה עשר - תחיית המתים - וכבר בארנוה.

אמונה בימות המשיח

ולאמת - ולהוכיח. להוציא - ללמוד מתוך המקראות. שיהיה לו - למשיח. מלאכי - שהיה אחרון הנביאים. הסתפק בו - היה לו ספק אם יבא. ומפלל יסוד זה - כלול ביסוד הזה.

